

IDENTITÁSOK A HÁRMASHATÁRON

Határmentiség

12. A határmentiség szerepe

ÖRKÉNY ANTAL – SZÉKELYI MÁRIA

A HATÁROK NEM PUSZTÁN elválasztanak, hanem hidat is képeznek régiók, országok között. Az országhatárok közelében élő emberek számára a határ lehetőségeket teremthet, de – mint például az ukrainai magyarok esetében, akik számára a schengeni határok miatt nagyon nehézkesé vált a Magyarországra való belépés – sorompóként is elzárhat egymástól határvidékeket. A határ közelében élni tehát jelenthet előnyöket: át lehet járni vásárolni, munkát vállalni, vállalkozást működtetni, az árkülönbségeket kihasználva kereskedni, esetleg csempészni, egyszóval a határmentiség megkönnyítheti a mindennapi megélhetést. Ugyanakkor a határ mellett élni azt is jelentheti, hogy a lakóhely zsúfolttá válik, a boltokban sorba kell állni, mert a sok külföldi mind ott vásárol, az utcák szemetesek lesznek, romlik a közbiztonság, azaz a határ közelsége veszélyeztetheti a csendes hétköznapokat. E kettősségre figyelve vizsgáljuk meg tanulmányunk első felében, hogy a határsávban élők mennyire látják előnyösnek vagy hátrányosnak a határ közelségét. Egyfelől bemutatjuk, hogy ezek a vélekedések mennyire nyugszanak tényleges, a határ másik oldalán szerzett tapasztalatokon. Másfelől egy komplex magyarázó modell segítségével arra keressük a választ, mi minden befolyásolja pozitív irányban a határmentiség megítélését, illetve melyek azok a tényezők, amelyek arra ösztönzik az embereket, hogy a határ közelségére mint az életük „megrontójára” tekintsenek.

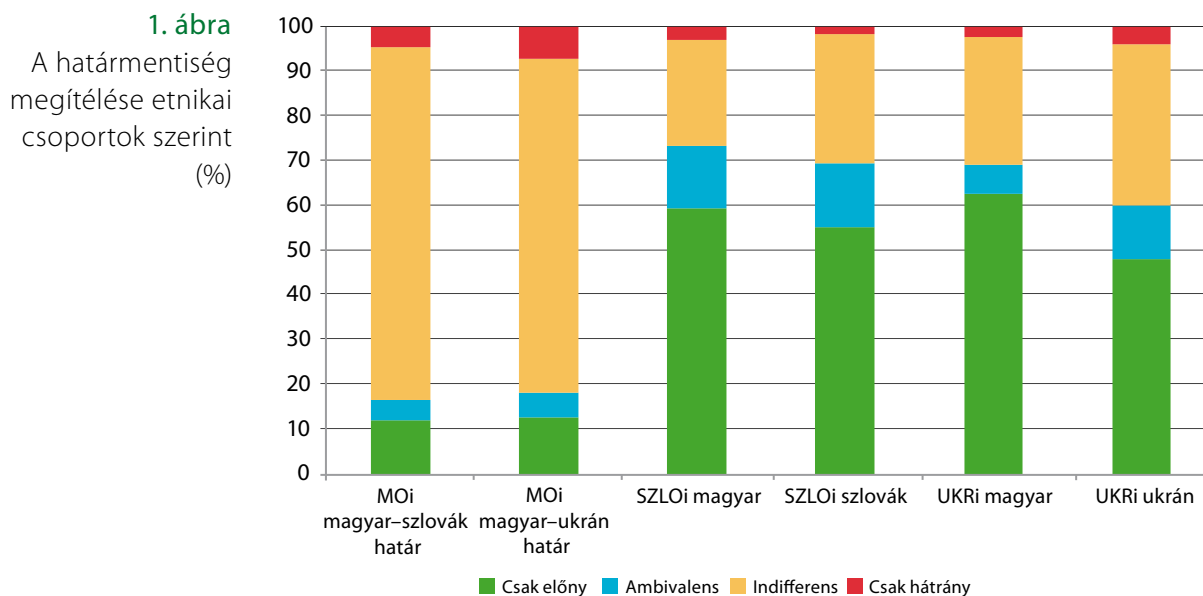
Tanulmányunk második felében a nagy elosztórendszerek közül azokkal kívánunk foglalkozni, amelyeknek az igénybevétele elvben a határ egyik és másik oldalán is lehetséges a határrégióban élők számára. Olyan társadalmi újraelosztási rendszereket vizsgáltunk, amelynek igénybevitelével kapcsolatban felmerül az igazságosság, a hatékonyság és a haszonelvűség szempontja is. Amikor azzal kapcsolatban vizsgáljuk az emberek véleményét, hogy egy adott ország polgára egy másik ország intézményrendszerének szolgáltatásait veheti igénybe, mindenképpen felvethető az igazságosság szempontja. Nevezetesen az a kérdés, hogy mennyire tekinthető igazságosnak, hogy az emberek egy bizonyos csoportja által finanszírozott szolgáltatást olyan emberek is igénybe vehetik, akik ennek az intézményrendszernek a működéséhez anyagilag nem járulnak hozzá. A haszonelvűség szempontja ezt az igazságossági megfontolást felülírhatja, hiszen ha az emberek azt gondolják, hogy a határ másik oldalán lévő szolgáltatásokat mindkét ország polgárai kölcsönösen igénybe vehetik, akkor az igazságosság szempontja már csak arra korlátozódik, hogy a kölcsönösség mögött megvan-e az egyensúlyi állapot. A haszonelvűség szempontjának elfogadására sarkallhatja az embereket az a megfontolás is, hogy ha a határ túloldalán igénybe vehető szolgáltatás magasabb színvonalú, ha időben könnyebben elérhető, ha anyagilag kifizetődőbb, akkor az egyén számára jobban megéri átjárni a határ túloldalára az ilyen típusú szolgáltatásokért. A hatékonyság szempontja inkább a szolgáltatóintézmények szempontjából vethető fel. Gondoljunk például az elnéptelenedő iskolákra, amelyek bezárnának, ha a határ túloldaláról nem érkezne „gyermekutánpótlás”. Vagy arra, hogy mennyivel kedvezőbb feltételekkel lehet fenntartani elfogadható színvonalú szakrendeléseket vagy kórházakat, ha az ellátás vonzáskörzete a határokon túlnyúlhatna.

Ennek megfelelően tanulmányunkban megvizsgáljuk azt a kérdést, hogy mit gondolnak az emberek arról, hogy az egészségügy és az oktatás szolgáltatásait kizárólag nemzeti keretekben szabad igénybe venni, vagy érdemes lehetőséget biztosítani arra, hogy a határok e szempontból is átjárhatóak legyenek. A válaszadóknak állást kell foglalni abban a kérdésben is, hogy ha lehetőség nyílik az oktatás és az egészségügy szolgáltatásainak igénybevételére a határon túl is, akkor a határnak ez a relativizálódása milyen hatással lenne a válaszadó személyes életére, illetve a lakóhelyeül szolgáló ország oktatási és egészségügyi szolgáltatásainak színvonalára.

A határmentiség előnyei és hátrányai

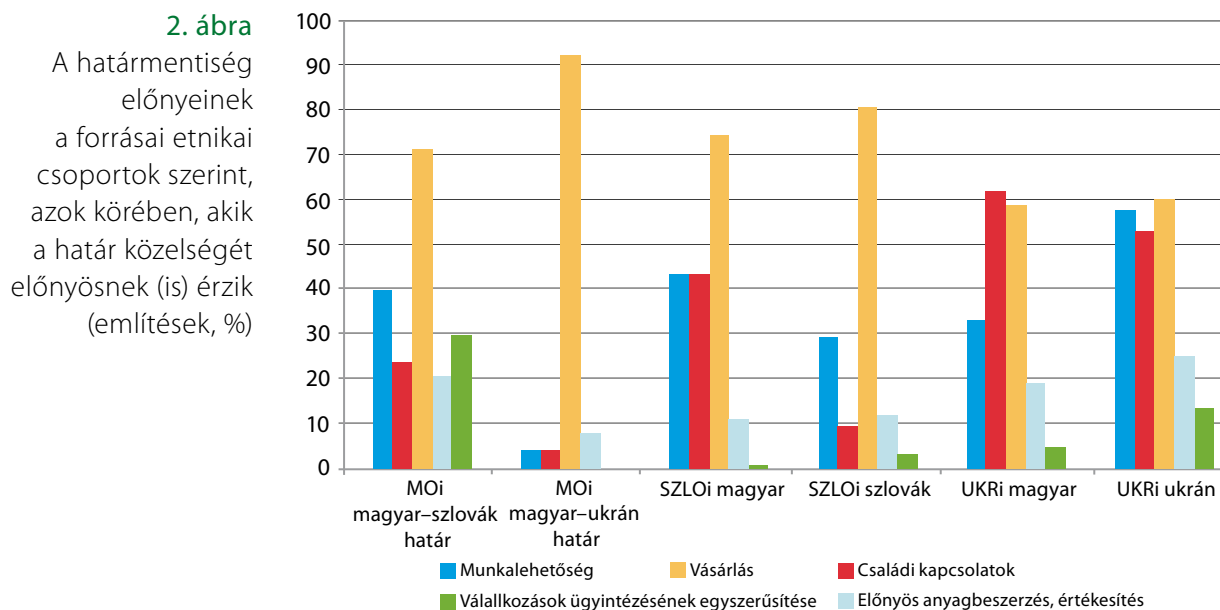
A határ mentén való élés a kérdezettek több mint felének (53%) nem jelent semmiféle sajátos helyzetet. Ők úgy gondolják, hogy az a tény, hogy ők a határ közelségében élnek, sem előnyökkel, sem hátrányokkal nem jár. Az itt élőknek több mint egyharmada (35%) viszont úgy gondolja, hogy a határ közelsége kifejezett előnyökkel jár, anélkül hogy bármiféle hátrányt kellene emiatt szenvedniük. 8 százalék azok aránya, akik a határmentiség előnyeit és hátrányait egyaránt hangsúlyozzák, és végül mindössze 4 százaléknyan kifejezetten hátrányosnak érzik a határmentiséget.

A Magyarországon élőket a határ közelsége láthatóan hidegen hagyja (1. ábra). Ez egyaránt érvényes a szlovák és ukrán határ mentén élő magyarországi magyarokra. A határok túloldalán élők viszont kifejezetten előnyösnek látják a határ közelségét. Az az apró különbség, ami a Szlovákiában, illetve az Ukrajnában élő magyarokat megkülönbözteti a szlovákoktól, illetve az ukránoktól – nevezetesen, hogy számukra a határ közelsége még előnyösebbnek tűnik – nem szignifikáns.

Azok, akik a határmentiséget előnyösnek tartják, arra a kérdésre is válaszoltak, hogy ez az előny az életük mely területén érvényesül. A 2. ábra azt szemlélteti, hogy az egyes etnikai csoportok mekkora hányada tartja előnyösnek az

adott határrégióban a határmentiséget. Jól látható, hogy az előnyök legfontosabb forrása minden etnikai csoportban az, hogy a határ túloldalán olcsóbban lehet vásárolni. Az ukrán határ magyar oldalán élők számára ezzel meg is szűnik a határmentiség előnyeinek a forrása: számukra a vásárláson kívül nincs semmilyen más pozitív hozadéka a határ közelségének.

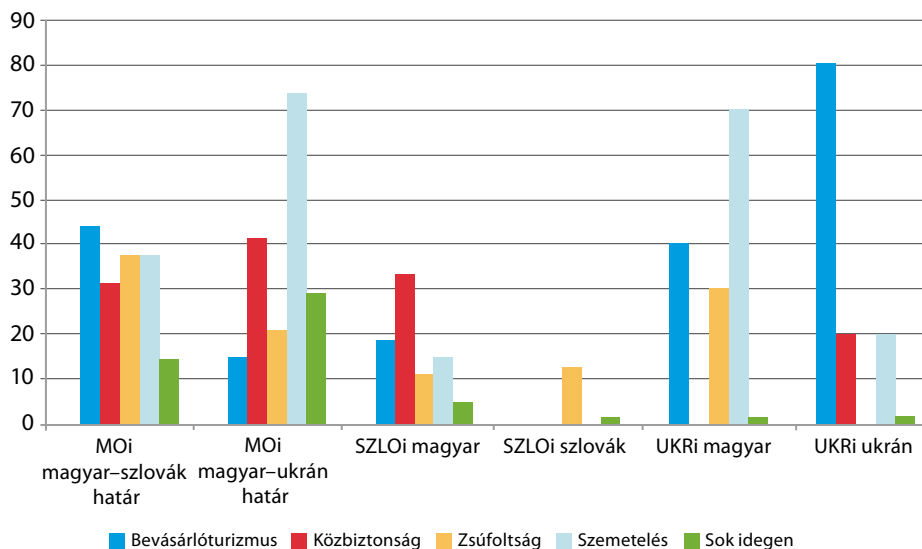

A határ az Ukránban élők számára jelenti a legtöbb előnyt. Mind az ukránok mind a magyarok szinte minden lehetőséget kihasználnak, legyen szó a munkalehetőségekről vagy a vállalkozásokkal kapcsolatos anyagbeszerzésre, értékesítésre, illetve a cégekkel kapcsolatos bürokrácia intézéséről. Szlovákiában a magyarok valamivel inkább, a szlovákok pedig valamivel kevésbé profitálnak a határközelségből. A különbség nyilvánvalóan a nyelvi és kulturális különbségekből fakad. Mint ahogy láttuk, az ukrán határ mentén élő magyarok szinte csak egyetlen dimenzióban, azaz a vásárlásban látják annak előnyét, hogy közel élnek a határhoz, ám a szlovák határ mentén élő magyarok sokkal több területen használják ki a közeli határ nyújtotta lehetőségeket.

A határ közelsége azonban hátrányokkal is jár az ott élők szerint (3. ábra). A határok magyarországi oldalán élők tele vannak panasszal. Különösen az ukrán határmentieket érinti hátrányosan az, hogy a településükön sok idegen fordul meg, és ez szemteléssel, illetve a közbiztonság romlásával jár együtt. Nem sokban különbözik ettől a szlovák határ mentén élő magyarok véleménye: ők a felsorolt hátrányt okozó tényezők mindegyikét felpanaszolják. A szlovák határ szlovák oldalán élők szinte alig említenek olyan hátrányos tényezőket, amelyek a határ közelségéből fakadnak. Ebben az elégedettségben különösen az itt élő szlovákok tűnnek ki, a szlovákiai magyarok valamivel több hátrányt vagy zavaró tényezőt említenek, különösen a közbiztonság romlása miatt panaszkodnak. Az Ukránban élők, akik annyira sok területen említették a határ közelségéből fakadó előnyöket, a hátrányok felemlítésével sem fukarkodtak. Míg az itt élő magyarok elsősorban a szemtelés és a bevásárlóturizmus miatt, addig az ukránok elsősorban a bevásárlóturizmusból fakadó hátrányokra panaszkodnak.

3. ábra

A határmentiség hátrányainak a forrásai etnikai csoportok szerint, azok körében, akik a határ közelségét hátrányosnak (is) érzik (említések, %)

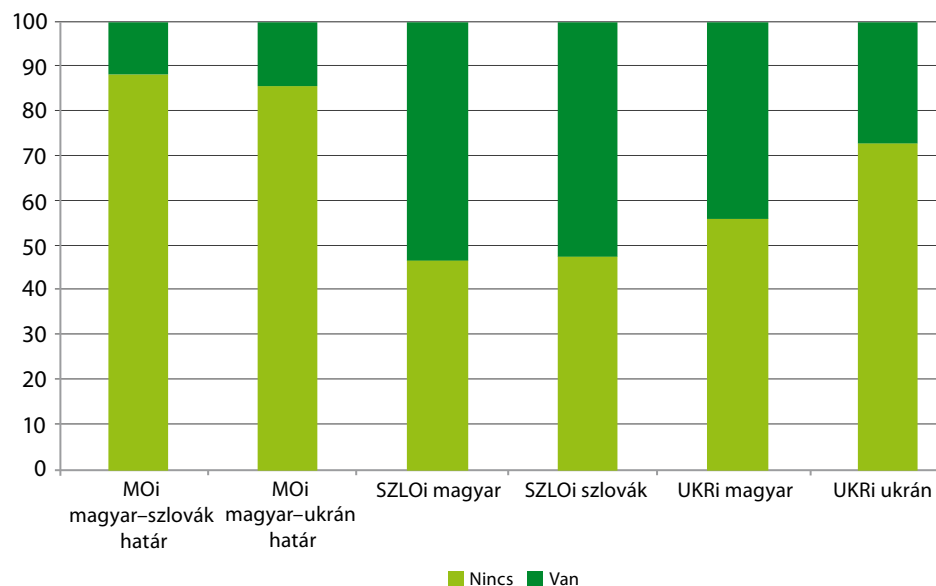

A határon túl szerzett tapasztalat

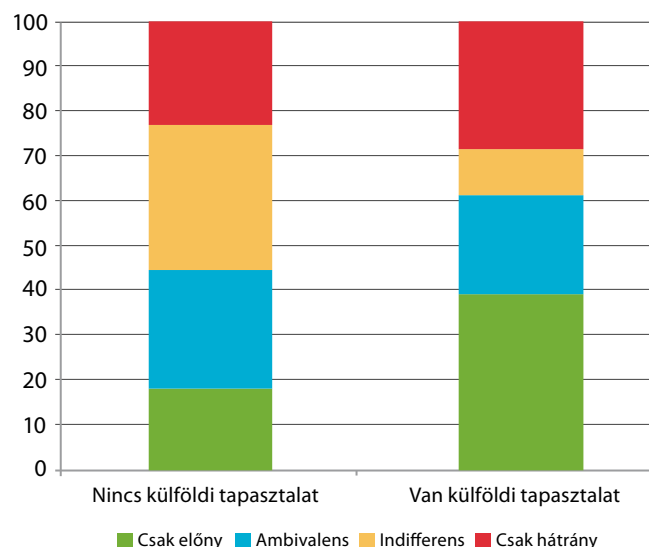
A kérdőívben 30 kérdéssel próbáltuk meg körüljárni a külföldön szerzett tapasztalatokat. Nemcsak a kérdezett, hanem a családtagok munkavállalásával, vásárlásával, szolgáltatások igénybevételével, vállalkozás létesítésével, a szürkegazdasághoz kapcsolható kereskedéssel (benzin, cigaretta, alkohol) kapcsolatos információkat próbáltuk beszerezni. Ezzel együtt azt tapasztaltuk, hogy ha a határon átnyúló minden tevékenységet számba veszünk, a kérdezetteknek csak 30 százaléka érintett. Ez az oka annak, hogy a határ másik oldalán szerzett tapasztalatokat összevontan, egyetlen mutatóba sűrítve mutatjuk be (4. ábra).

Joggal feltételezhetjük, hogy a határmentiség megítélésében fontos szerepe van annak, hogy a válaszadók milyen tapasztalatokat szereztek a határ másik oldalán (5. ábra). Külföldi tapasztalatokban a Szlovákiában élők a leggazdagabbak, e tekintetben az itt élő magyarok és szlovákok között nincs semmiféle különbség. Az ukrainai magyarok közül sokan szereztek határokon átívelő tapasztalatokat, az ukrainai ukránokra ez valamivel kevésbé jellemző. A határok magyarországi oldalán élők alig mozdulnak ki saját országukból.

4. ábra
A határhasználat előfordulása etnikai csoportok szerint (%)

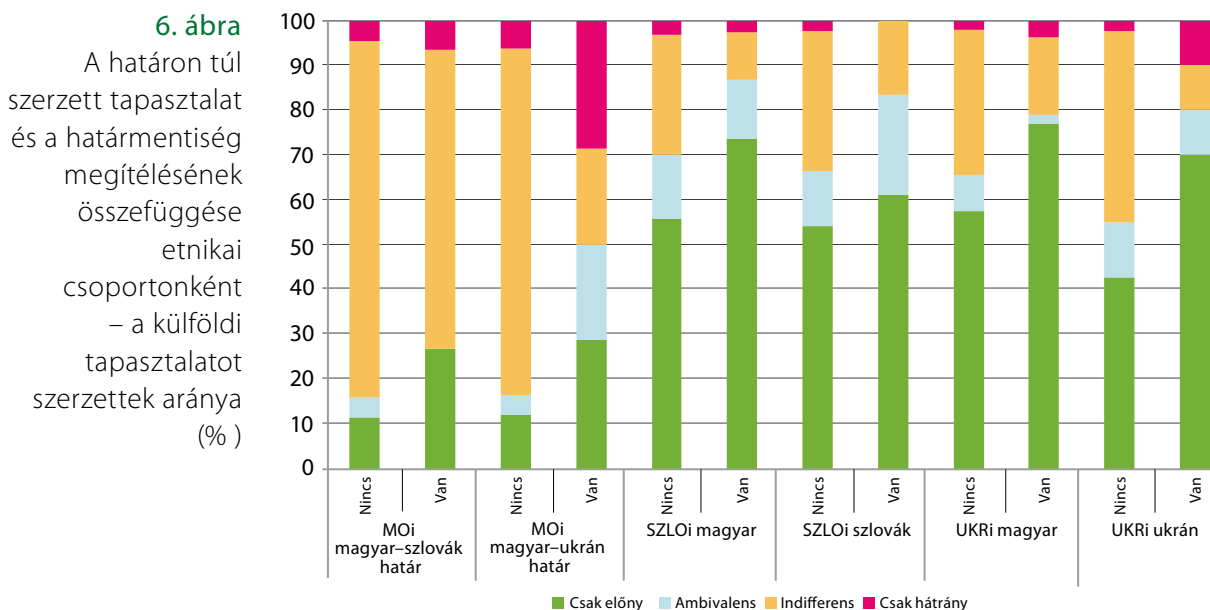
5. ábra
A határon túl szerzett tapasztalat és a határmentiség megítélésének összefüggése (%)

Semmi meglepő nincs abban, hogy a külföldi tapasztalatot szerzők között kisebb azok aránya, akik a határmentiséget indifferens tényezőként értékelik. Viszont sokkal több előnyt látnak a határ közelségében, mint azok, akik nem járnak át a határ túlsó oldalára. Itt minden bizonnyal egy önmagát erősítő folyamatról van szó: a külföldön szerzett tapasztalatok minden bizonnyal arra vezették az embereket, hogy gyakrabban átlépjék a határokat akár munkavállalás, akár vásárlás, akár valamilyen egyéb céllal. Van a válaszadóknak egy másik csoportja, amely ugyancsak relatíve bővelkedik külföldön szerzett tapasztalatokban, ám az ő véleményük kifejezetten kedvezőtlen a határmentiségről. Az ő külföldön szerzett tapasztalataik minden bizonnyal kedvezőtlenebbek voltak, és valószínűleg ebben szerepet játszott valamiféle

„kényszermozzanat”. Az ő határátlépéseiket és tapasztalataikat nem annyira az előnyszerzés motiválhatta, mint inkább a hazai életkörülményeik szülte kényszer.

A 6. ábra nemcsak azt mutatja meg, hogy a kutatásban részt vevő hat etnikai csoport tagjainak volt-e módjuk külföldi tapasztalatszerzésre, hanem azt is, hogy ez a tapasztalatszerzés hogyan befolyásolja a határmentiség megítélését.

A szlovák határ magyarországi oldalán élő magyarok abszolút logikusan viselkednek: a viszonylag sok tapasztalat arra indítja a válaszadókat, hogy inkább érzékeljék a határmentiség előnyeit. Az ukrán határ mentén élő magyarországi magyarok közül viszont azok, akik viszonylag sok külföldi tapasztalatot szereztek, igen megosztottak. Az egyik részük minden bizonnyal kedvező, a másik részük kedvezőtlen tapasztalatokat szerzett, és ennek megfelelően vélik úgy, hogy a határmentiség csupa előnnyel, illetve éppen ellenkezőleg, csak hátrányokkal jár. A szlovákiai magyarok véleményét a határ másik oldalán szerzett tapasztalatok alig befolyásolják: tekintet nélkül arra, hogy szereztek-e tapasztalatot a határ túlsó oldalán, többségük a határ mentén való éleést kifejezetten előnyösnek tartja. A szlovákiai szlovákok a velük együtt élő magyarokhoz hasonlóan fogalmazták meg a véleményüket, és a külföldön szerzett tapasztalatok számosságától függetlenül többségük előnyösnek érzi, hogy lakóhelyük a határ közelében van.

Az ukrain magyarok külföldön szerzett tapasztalatai minden bizonnyal kedvezőek voltak, hiszen többségük kifejezetten előnyösnek ítéli a határ közelségét. Sőt, akik személyesen nem szereztek a határ másik oldalán tapasztalatokat, túlnyomórészt ők is a határmentiség előnyeit hangsúlyozzák. Az ukránok érzelmi motívumok nélkül a közgazdasági racionalitás által vezérelve „viselkednek”. Ha szereztek külföldön tapasztalatot, akkor markánsan fogalmazták meg a véleményüket, ha nincs ilyen tapasztalatuk, akkor a határmentiséget jobbra indifferensnek látják. Értelemszerűen azok, akiknek van bármiféle határon túli tapasztalata, a határmentiséget előnyösnek érzik. Ez minden más etnikai csoport esetében is logikus elgondolás, mert az emberek akkor járnak át a határ másik oldalára mindenféle célzattal, ha ez elő-

nyöket hoz számukra. Ily módon a határ túloldalán szerzett tapasztalatok mennyisége és a határmentiség előnyeinek észlelése együtt jár.

A határmentiség megítélésének magyarázó modellje

Amikor az emberek véleményt formálnak arról, hogy a határ közelsége milyen következményekkel jár személyes életükre nézve, nyilván igen sok szempontot mérlegelnek. Magától értetődően nem mindegy, hogy milyen közel él valaki a határhoz, és mennyire könnyen tudja megközelíteni a határ másik oldalán lévő települések valamelyikét. A megközelítést nyilván megkönnyíti, ha a családban van személygépkocsi, de az is számít, hogy a lakóhely egy apróbb falu vagy egy nagyobb város, hisz az utóbbiból nagyobb valószínűséggel és gyakrabban lehet eljutni tömegközlekedéssel is a határ túloldalára. A határmentiség megítélésében ugyancsak fontos, hogy maga a kérdezett vagy valamelyik családtagja milyen tapasztalatokat szerzett a határ túloldalán, legyen szó munkavállalásról, tanulásról, szolgáltatások igénybevételéről, kereskedésről, árubeszerzésről vagy egyszerűen turistáskodásról. Minél nagyobb létszámú családról van szó, annál nagyobb az esélye annak, hogy a határ megítélése valós, a család valamelyik tagja által megélt tapasztalatokon nyugszik. És végül, de nem utolsósorban a társadalmi státuszpozíciónak is szerepe lehet a határközelség megítélésében, hiszen úgy gondoljuk, hogy a nagyon alacsony státusz egyfajta röghöz kötöttséggel jár együtt, ami megakadályozza, hogy az ember valóságos benyomásokat szerezhessen a határ túloldaláról. A magasabb státuszpozíció viszont lehetőséget ad arra, hogy valaki kihasználhassa a határ közelségének előnyeit.

Az 1. táblázatban részletesen ismertetjük azt a multinominális logisztikus regressziós modellt, amely a határmentiség megítélését befolyásoló tényezők szerepét mutatja be. A magas státusz, a sokrétű régiós tapasztalat, a lakóhelynek a határhoz való közelsége és a lakóhely városias jellege növeli annak esélyét, hogy valaki a határmentiségnek csak az előnyeit érzékelje. Ugyancsak pozitív megítélésére sarkall az is, ha valaki nagyobb létszámú családban él.

Azok, akik számára a határ közelsége pozitív és negatív következményeket egyaránt hordoz, messzebb élnek a határtól, mint a csak előnyöket látók.

Ennek megfelelően igen fontos szempont, hogy a családban legyen személygépkocsi, ami megkönnyíti a határ elérését. Az e csoportba tartozók véleményét is a régiós tapasztalat és a viszonylag magasabb státuszpozíció támasztja alá, és ebben a csoportban is gyakoribb, ha a lakóhely nagyobb lélekszámú településen van.

Az eddig tárgyalt két csoportban nemcsak az a különbség, hogy a határ közelségét egyértelműen pozitívan megítélők közelebb élnek a határhoz, mint azok, akik ambivalens véleményt fogalmaztak meg, hanem nyilván az is, hogy a határ túloldalán szerzett régiós tapasztalat az egyik csoport számára kedvező volt, a másik csoport viszont kudarcokat is kénytelen volt elszenvedni. Ez utóbbi megjegyzésünk azért is fontos, mert a harmadik csoportba tartozók, akik a határ közelségét kifejezetten hátránynak tartják, figyelemre méltó régiós tapasztalattal rendelkeznek, de minden egyéb tekintetében azokra hasonlítanak, akik a határmentiséget olyan dolognak érzik, aminek semmilyen befolyása nincs az életükre. Úgy tűnik tehát, hogy a határ túloldalán szerzett tapasztalatok azt eredményezik, hogy az embereknek határozott véleménye lesz arról, hogy mit is jelent számára a határ közelsége. De attól függően, hogy ezek a tapasztalatok pozitívak vagy negatívak, a határ közelségének megítélése is értelemszerűen változik.

1. táblázat A határmentiség megítélésének multinominális regressziós modellje (McFadden pszeudo R -négyzet = 0,115)

		Wald	Szign.	Exp(B)
Csak előny	Intercept	20,285	0,000	
	régiós tapasztalat	105,479	0,000	5,305
	település-lélekszám	18,116	0,000	1,001
	határtól való távolság	4,305	0,038	0,830
	családlétszám	11,825	0,001	1,225
	van autója	0,753	0,385	0,863
	társadalmi státusz*	28,972	0,000	1,615
Ambivalens	Intercept	34,419	0,000	
	régiós tapasztalat	6,953	0,008	2,009
	település-lélekszám	11,891	0,001	1,001
	határtól való távolság	1,574	0,210	0,833
	családlétszám	1,776	0,183	1,134
	van autója	4,503	0,034	1,839
	társadalmi státusz	4,612	0,032	1,353
Csak hátrány	Intercept	22,775	0,000	
	régiós tapasztalat	15,734	0,000	3,570
	település-lélekszám	1,331	0,249	1,000
	határtól való távolság	2,622	0,105	0,746
	családlétszám	0,482	0,487	1,087
	van autója	0,109	0,741	1,121
	társadalmi státusz	0,089	0,765	1,056

* A kérdezettek társadalmi státusza egy olyan főkomponens, ami az iskolázottságot, a jövedelemi viszonyokat, a háztartás felszereltségét és a depriváltság mértékét aggregálja egy főkomponensben.

Ha a határ szerepének megítélésében megpróbáljuk a kutatásba bevont etnikai csoportok közötti különbséget is figyelembe venni (2. táblázat), képszerűen azt mondhatjuk, hogy a Magyarországon élők a szlovák és az ukrán határnak „háttal fordulva” élnek, a Szlovákiában és Ukrajnában élők viszont „arccal fordulnak” a határ felé.

2. táblázat A határmentiség megítélésének multinominális regressziós modellje az etnikai csoportok figyelembevételével (McFadden pszeudo R -négyzet = 0,187)

		B	Wald	df	Szign.	Exp(B)
Csak előny	Intercept	-0,022	0,007	1	0,933	
	társadalmi státusz	0,213	4,794	1	0,029	1,237
	van autója	0,365	3,969	1	0,046	1,441
	régiós tapasztalat	1,212	47,152	1	0,000	3,359
	MOi magyar–szlovák határ	-2,201	51,919	1	0,000	0,111
	MOi magyar–ukrán határ	-2,138	49,354	1	0,000	0,118
	SZLOi magyar	0,029	0,009	1	0,925	1,030
	SZLOi szlovák	-,371	1,150	1	0,283	0,690
	UKRi magyar	0,139	0,224	1	0,636	1,149
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.
Ambivalens	Intercept	-1,430	14,005	1	0,000	
	társadalmi státusz	0,089	0,368	1	0,544	1,093
	van autója	0,881	9,025	1	0,003	2,414
	régiós tapasztalat	0,272	0,958	1	0,328	1,313
	MOi magyar–szlovák határ	-2,021	19,871	1	0,000	0,133
	MOi magyar–ukrán határ	-1,771	16,386	1	0,000	0,170
	SZLOi magyar	0,081	0,034	1	0,853	1,084
	SZLOi szlovák	-,150	0,096	1	0,756	0,861
	UKRi magyar	-,581	1,565	1	0,211	0,559
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.
Csak hátrány	Intercept	-2,384	17,827	1	0,000	
	társadalmi státusz	0,119	0,424	1	0,515	1,126
	van autója	0,070	0,039	1	0,843	1,073
	régiós tapasztalat	1,321	15,814	1	0,000	3,745
	MOi magyar–szlovák határ	-0,637	1,090	1	0,296	0,529
	MOi magyar–ukrán határ	-0,168	0,082	1	0,775	0,845
	SZLOi magyar	-0,339	0,233	1	0,629	0,713
	SZLOi szlovák	-1,103	1,443	1	0,230	0,332
	UKRi magyar	-0,612	0,734	1	0,392	0,543
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.

^a Az etnikai/földrajzi csoportok hatását a táblázat úgy tünteti fel, hogy az ukrainai ukránokat tekinti referenciacsoportnak. Az adatok értelmezésében segíthet a következő magyarázat: ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy melyik etnikai csoport „hajlamos” arra, hogy a határok közelségét indifferensnek tartó álláspontot felcserélje a határ közelségét előnyösnek tartó állásponttal, akkor

az azonos státuszú, azonos külföldi tapasztalattal stb. rendelkezőkön belül az ukrainai ukránoktól mint referenciacsoporttól nem különböznek sem a szlovákiai magyarok, sem az itt élő szlovákok, sőt az ukrainai magyarok sem. (Az e csoportokhoz tartozó esélyhányadosok nem szignifikánsak.) A magyarországi magyarok viszont mindkét határ közelében kevésbé hajlamosak a határ közelségét előnyösnek látni, mint a másik négy csoport tagjai. A függő változó a határ közelségét indifferensnek tartók.

Kevésbé képszerűen tehát a Magyarországon élők között nagyon kevesen vannak, akik a határ közelségét kifejezetten előnyösnek látják, és még akkor sem fogalmazzák meg pozitív véleményt, ha éppen olyan státuszpozíciójuk és régiós tapasztalatuk van, mint a Szlovákiában és Ukrajnában élőknek. Sőt, a Magyarországon élők még abban a csoportban is ritkán fordulnak elő, amely csoportra az jellemző, hogy a határ közelségében egyaránt látnak hátrányt és előnyt. Meglepő módon, azok között, akik a határ közelségét kifejezetten hátrányosnak látják, eltűnik a különbség az etnikai csoportok között. Ezt a kedvezőtlen véleményt csak a határok túloldalán szerzett kudarcokkal teli tapasztalatok magyarázzák.¹

Összességében azt látjuk tehát, hogy a Magyarországon élők számára a határ közelsége indifferens, legfeljebb a külföldön szerzett negatív tapasztalatok hatására fogalmazzák meg azt a véleményt, hogy a határ közelében élni kifejezetten hátrányt jelent. A Szlovákiában és Ukrajnában élők pedig – tekintet nélkül etnikai hovatartozásukra – státuszuktól, régiós tapasztalatuktól, a határ megközelíthetőségétől függően előnyként vagy előnyként és hátrányként élik meg a határmentiséget.

Az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele és a határ átjárhatósága

Ami az egészségügyi szolgáltatások határon túli igénybevételét illeti, a válaszadók több mint egyharmada (38%) úgy véli, hogy kölcsönös előnyökkel járhat, ha az emberek a határ mindkét oldalán szabadon megválaszthatják, hogy saját vagy a szomszédos országukban gyógykezeltetik magukat.

A válaszadók valamivel több, mint egynegyede (26%) úgy véli, hogy mindenkinek csak a saját országa nyújthat egészségügyi szolgáltatást. 8 százalékuk azon az önző állásponton van, amely szerint nekünk szabad a határ túloldalán gyógyulást keresni, de a határ túloldaláról ne jöjjen hozzánk senki ilyen céllal. Végül a válaszadók több mint egynegyede (28%) sajátos álláspontot képvisel: ők úgy gondolják, hogy a határon túlról nyugodtan fogadhatunk gyógyulásra vágyó betegeket, de nem lenne jó, ha mi magunk a határon túl vennénk igénybe egészségügyi szolgáltatásokat.

A válaszadóknak arra is módjuk volt, hogy érveket sorakoztassanak fel a határ átjárhatóságának megítélésével kapcsolatban. Akár előnyösnek, akár hátrányosnak ítélték meg azt, hogy a határok átjárhatók az egészségügyi szolgáltatások igénybevételekor, álláspontjuk alátámasztására pragmatikus és morális érveket hozhattak fel.

¹ Amikor arra a kérdésre kerestük a választ, hogy vajon a határmentiség megítélését más-más tényezők befolyásolják az egyes etnikai csoportok körében, a kis elemszámok miatt leküzdhetetlen akadályába ütköztünk. Ezekből a modellekből egyetlen tanulságot szűrhetünk le: a Szlovákiában élő magyarok és szlovákok minél magasabb státuszpozícióval rendelkeznek, annál hajlamosabbak arra, hogy a határmentiséggel kapcsolatban markáns véleményt fogalmazzanak meg. A magas státuszúak körében gyakoribb a külföldön szerzett tapasztalat, közöttük kisebb arányban fordulnak elő, akik a határmentiséget indifferensnek ítélik meg, így tényleges élményeik hatására vagy pozitív, vagy negatív véleményt fogalmazzanak meg azzal kapcsolatban, hogy a határ közelében élnek.

Pragmatikus érvként szolgált a kérdőívnek az az állítása, miszerint

- a határ átjárhatósága azért előnyös, mert ez bevételt jelent a hazai egészségügyi intézményeknek;
- ha mi magunk megyünk külföldre, akkor ez azért előnyös, mert jobb ellátáshoz juthatunk.

Morális érvként szolgált az, hogy

- ha befogadjuk a határ másik oldalán élőket, akkor ezzel segítjük őket;
- ha mi magunk megyünk a határ másik oldalára a gyógyulásunk érdekében, akkor ezzel erősítjük kapcsolatainkat az ott élőkkel.

Ha a határ átjárhatóságát nem tartották előnyösnek az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele esetében, akkor a pragmatikus érvként szolgált az, hogy

- a külföldiek zsúfoltságot, illetve színvonalromlást okoznak;
- ha mi magunk megyünk külföldre gyógykezeltetni magunkat, akkor az állam hagyja leromlani a hazai egészségügyi ellátások színvonalát.

A morális érvek körébe tartozott az az elgondolás, hogy

- a külföldiek nem járulnak a költségekhez, tehát igazságtalan, ha ők igénybe vehetik az egészségügyi szolgáltatásokat;
- ha mi megyünk a határ másik oldalára, akkor ez azért veszélyes, mert növelheti a kivándorlási kedvet.

Először a *kölcsönös átjárhatóság híveinek* érvrendszerét mutatjuk be. 15 százalékuk tisztán és egyértelműen pragmatikus érvekkel támasztotta alá álláspontját. A kölcsönös átjárhatóság híveinek van még további 15 százaléka, amelyik ha nem is tisztán, de a pragmatikus érveknek ad mégis nagyobb jelentőséget. Az ő számukra a határ átjárhatósága azt jelenti, hogy egyértelműen magasabb ellátáshoz juthat általában az ember, és a morális szempontok kisebb szerepet játszanak.

Mindössze 2 százalékuk hivatkozott tisztán morális érvekre. A kölcsönös átjárhatóság híveinek több mint egyharmada egyforma súllyal támasztja alá véleményét morális és pragmatikus érvekkel, függetlenül attól, hogy a határon túlra vagy a határon túlról történő „mozgást” ítéli meg.

A csoport egytizede ugyancsak egyforma súlyt ad a pragmatikus és morális érveknek, ám véleményüket csupán a határon túlról érkezők esetében fogalmazzák meg ily módon. Amikor viszont arról nyilatkoznak, hogy miért jó az, ha ők maguk a határ túloldalán is mehetnek orvoshoz, akkor sem a morális, sem a pragmatikus érvekkel nem értenek egyet.

A kölcsönös átjárhatóság híveinek valamivel több, mint egyötöde a morális érvekre helyezi a hangsúlyt. Úgy vélik, hogy a határon túlról érkezők fogadása azért fontos, mert ezzel segítséget nyújtunk nekik, illetve amikor önmaguk látogatnak a határ másik oldalára egészségügyi okból, akkor ez erősíti az ott élőkkel való kapcsolatot. Ugyanakkor álláspontjuk szerint a határon túli egészségügyi ellátás színvonala nem jobb, mint a hazai, és ezáltal csökken a pragmatikus érvek relevanciája.

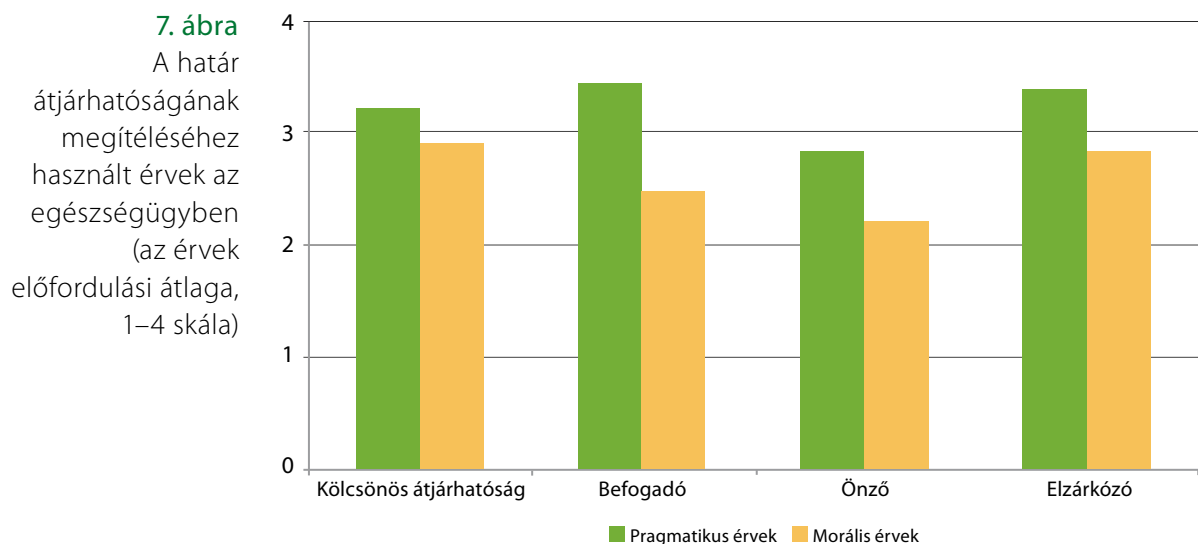
A *befogadó csoport* tagjai úgy gondolják, hogy helyénvaló a határon túlról érkezők számára biztosítani az orvosi ellátást, ám nem helyeselnék, ha ők maguk átjárnának a határ másik oldalára ilyen céllal. Érvek között e csoport több

mint háromnegyede egyforma súllyal támaszkodik pragmatikus és morális érvekre, amikor az álláspontját indokolja. A csoport másik, kisebb hányada csak a pragmatikus érvet fogadja el, a morális szempontokat kifejezetten elutasítja.

Az *önző típusba* tartozók nem szívesen látnak külföldieket a hazai egészségügyben, de azt helyénvalónak tartják, hogy szükség esetén külföldön kezeltessék magukat. A csoport egyik fele egyforma súllyal támaszkodik pragmatikus és morális érvekre, amikor elutasítja, hogy a határon túliak igénybe vehessék az ország egészségügyi szolgáltatásait, magára nézve viszont ugyanilyen érvek alapján megengedhetőnek tartja, hogy a határon túl keressen gyógyulást. A másik felük viszont pragmatikus érvekkel indokolja, hogy miért jó, ha önmaga átjárhat a határon a jobb ellátás érdekében.

Végül a negyedik csoport, az *elzárkózók* csoportja úgy véli, hogy mindenkinek a saját országába kell keresnie a gyógyulását. Amikor a határon túlról érkezőktől tagadja meg az egészségügyi ellátást, akkor egyforma erősséggel támaszkodik pragmatikus és morális érvekre. Amikor viszont a hazaiak külföldi gyógykezelésének gondolatától idegenkedik, akkor erősebben támaszkodik a pragmatikus mint a morális érvrendszerre.

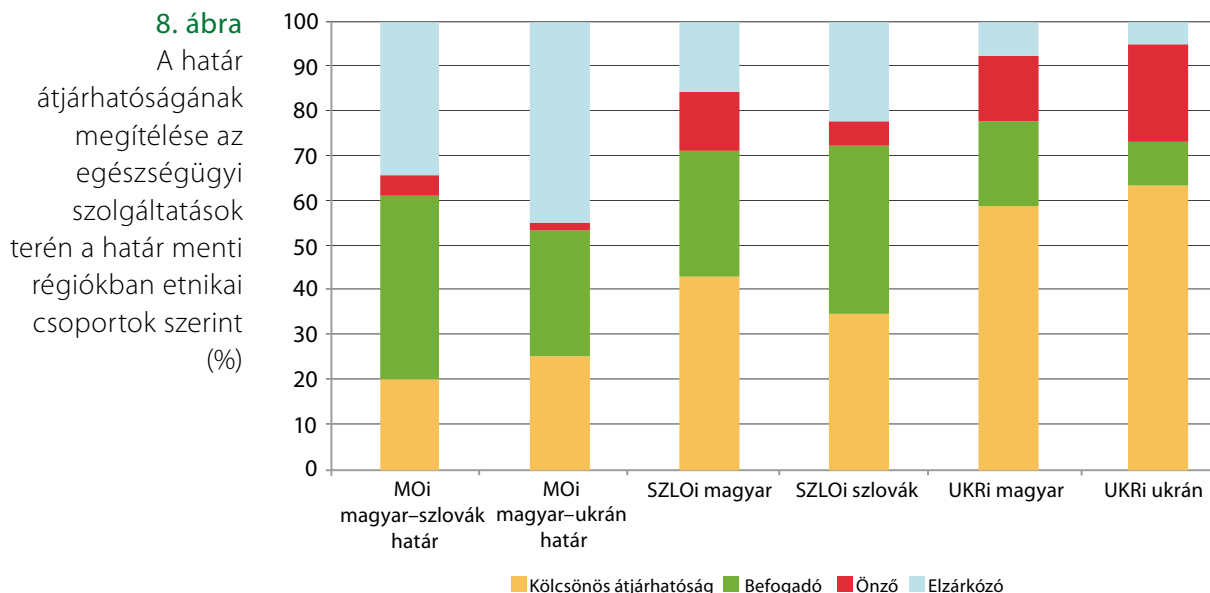
Mindent összevetve bárhog is vélekednek a határ átjárhatóságáról az emberek, álláspontjukat inkább pragmatikus, mint morális érvekkel támasztják alá (7. ábra).

Megjegyzés: Minimum 0, maximum 4 érvet jelölhetett meg a válaszadó.

A pragmatikus érvek túlsúlya a befogadó típusnál érvényesül a legerősebben. Viszonylag kiegyensúlyozottan támaszkodnak pragmatikus és morális érvekre a kölcsönös átjárhatóság hívei. Az önzők és az elzárkózók típusába tartozók valamivel inkább támaszkodnak a pragmatikus, mint a morális érvekre.

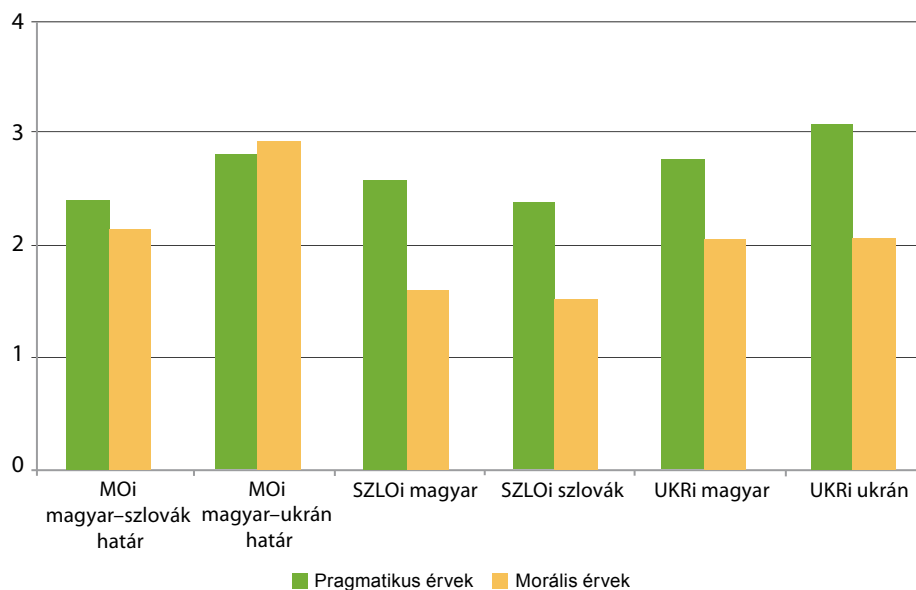
A határ átjárhatóságának megítélésében nagyon nagy különbségek tapasztalhatók az egyes csoportok között (8. ábra).

A legélesebb különbségek az országhatárok mentén tapasztalhatók, az adott országban élő etnikai csoportok között a különbségek jóval kisebbek. A legnyitottabbnak az Ukrajnában élők mutatkoznak, számukra a határ kölcsönös átjárhatósága a legelfogadottabb. Ha mégis különbséget akarunk tenni az Ukrajnában élő ukránok és magyarok között, akkor azt mondhatjuk, hogy a magyarok valamivel inkább hajlanak a befogadó álláspont felé, az ukránok viszont inkább mutatkoznak önzőnek, ők maguk szívesen átjárnának a határ túlsó oldalára, és kevésbé szívesen fogadnának külföldieket a hazai egészségügyi ellátásban. A Szlovákiában élők valamivel kevésbé mutatkoznak nyitottnak, a határ kölcsönös átjárhatóságát kevésbé támogatják, mint az Ukrajnában élők. Ennek megfelelően a befogadók és az elzárkózók aránya is magasabb, mint Ukrajnában. A szlovákiai szlovákok és magyarok közötti különbség – ha nem is tetemes, de – abban nyilvánul meg, hogy a magyarok inkább a kölcsönös átjárhatóság, a szlovákok inkább a befogadás álláspontján vannak, de összességében mindkét etnikai csoport ugyanolyan arányban fogadna külföldieket a hazai egészségügyben. De míg a magyarok maguk is szívesen átjárnának a határ másik (magyar) oldalára, addig a szlovákok nagyobb arányban fogadnának külföldieket. Ezt az eltérést nyilvánvalóan a nyelvi nehézségek magyarazzák, részint pedig az, hogy a szlovákok jobb véleményekkel vannak országuk egészségügyi ellátásának színvonaláról. Legkevésbé nyitottnak a két határ mentén élő magyarországi magyarok mutatkoznak, különösen igaz ez az ukrain határrégióra. Míg ezen utóbbi régióban a magyarok a teljes elzárkózás hívei, és úgy gondolják, hogy mindenki a saját országában keressen orvoslást egészségi problémáira, addig a szlovák határ mentén élők a befogadást pártfogolják leginkább, de az elzárkózás gondolata sem idegen tőlük.

Jóllehet a határ átjárhatóságának kérdésében az egyes etnikai csoportok meglehetősen különböző álláspontokat foglaltak el, az érvrendszerükben elég nagy a hasonlóság (9. ábra).

9. ábra
A határ átjárhatóságának megítéléséhez használt érvek a határ menti régiókban etnikai csoportok szerint (az érvek előfordulási átlaga, 1–4 skála)

Megjegyzés: Minimum 0, maximum 4 érvet jelölhetett meg a válaszadó.

Mindössze a határ magyarországi oldalán élők esetében kapnak viszonylag nagy súlyt a morális érvek, amelyekkel – mint láttuk – az elzárkózó álláspontjukat támasztják alá. A szlovák és az ukrán oldalon élők esetében viszont a pragmatikus érvek túlsúlya érvényesül, jöllehet az Ukrajnában élők esetében ezek az érvek leginkább a kölcsönös átjárhatóságot, a Szlovákiában élők esetében viszont a befogadást és a kölcsönös átjárhatóságot támasztják alá.

Az oktatás igénybevétele és a határ átjárhatósága

Ami az oktatás határon túli igénybe vételét illeti, a válaszadók majdnem fele (42%) véli úgy, hogy kölcsönös előnyökkel járhat, ha az emberek a határ mindkét oldalán szabadon megválaszthatják, hogy saját vagy a szomszédos országukban járatták gyerekeiket iskolába.

A határ menti régiókban élők egyharmada (34%) szívesen látja a határon túlról érkező gyerekeket saját országának iskoláiban, de elzárkózik attól a gondolattól, hogy saját családjából valaki a határ túloldalán tanuljon. Szinte teljesen hiányzik az önzők típusa (arányuk mindössze 6%). Ők azok, akik szívesen veszik igénybe az oktatást a határ túloldalán, de a határ túloldaláról érkezőket nem fogadnák be a saját oktatási rendszerébe. Az elzárkózók aránya kevesebb mint egyötöd (18%). Ők úgy vélik, hogy mindenki a saját országában járjon iskolába. Összességében az oktatásban nagyobb nyitottság tapasztalható, sokkal többen pártolják a határok átjárhatóságát, mint az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele esetében.

Akárcsak az egészségügyi szolgáltatások esetében, itt is módja volt a válaszadóknak arra is, hogy érveket sorakoztassanak fel a határ átjárhatóságának megítélésével kapcsolatban. Akár előnyösnek, akár hátrányosnak ítélték meg azt, hogy a határok átjárhatók az oktatás igénybevételekor, álláspontjuk alátámasztására pragmatikus és morális érveket

hozhattak fel. **Pragmatikus** érvként szolgált a kérdőívnek az az állítása, miszerint a határ átjárhatósága azért előnyös, mert bevételt hoz a hazai oktatási intézményeknek, ha pedig mi magunk megyünk külföldre, akkor az azért előnyös, mert magasabb színvonalú oktatáshoz juthatunk. **Morális** érvként szolgált az, hogy ha befogadjuk a határ másik oldalán élőket, akkor segítjük őket, illetve ha mi magunk küldjük a gyerekeinket a határ másik oldalára tanulni, akkor erősítjük kapcsolatainkat az ott élőkkel.

Ha a határ átjárhatóságát nem tartották előnyösnek az oktatás igénybevétele esetében, akkor pragmatikus érvként szolgált az, hogy

- a külföldiek zsúfoltságot, illetve színvonalromlást okoznak;
- ha a gyerekeink külföldre mennek tanulni, akkor az állam hagyja leromlani a hazai iskolák színvonalát.

A morális érvek körébe tartozott az az elgondolás, hogy

- a külföldiek nem járulnak a költségekhez, tehát igazságtalan, ha ők igénybe vehetik az ingyenes oktatást;
- ha mi megyünk a határ másik oldalára, akkor ez azért veszélyes, mert növelheti a kivándorlási kedvet.

A határok kölcsönös átjárhatóságának hívei közül 12 százalék kizárólag pragmatikus érvekre támaszkodott, és mindössze 3 százalék azok aránya, akik csak morális szempontokkal érveltek. Közel felük egyformán támaszkodik pragmatikus és morális érvekre. A fennmaradó rész (37%) többsége a morális szempontoknak ad nagyobb súlyt (28%), a kisebb rész (9%) pedig a pragmatikus szempontokat részesíti előnyben.

A *befogadó csoport* tagjai úgy gondolják, hogy helyénvaló a határon túlról érkezők számára lehetővé tenni a tanulást, ám nem helyeselnék, ha ők maguk vagy a gyerekeik átjárnának a határ másik oldalára ilyen céllal. Ellentétben viszont a kölcsönös átjárhatóság híveivel, a *befogadók* mindegyike talált érvet álláspontja alátámasztására. 8 százalékuk tisztán pragmatista, alig több mint 1 százalékuk tisztán morális érveket használt, a többiek mindkét érvrendszerre támaszkodtak.

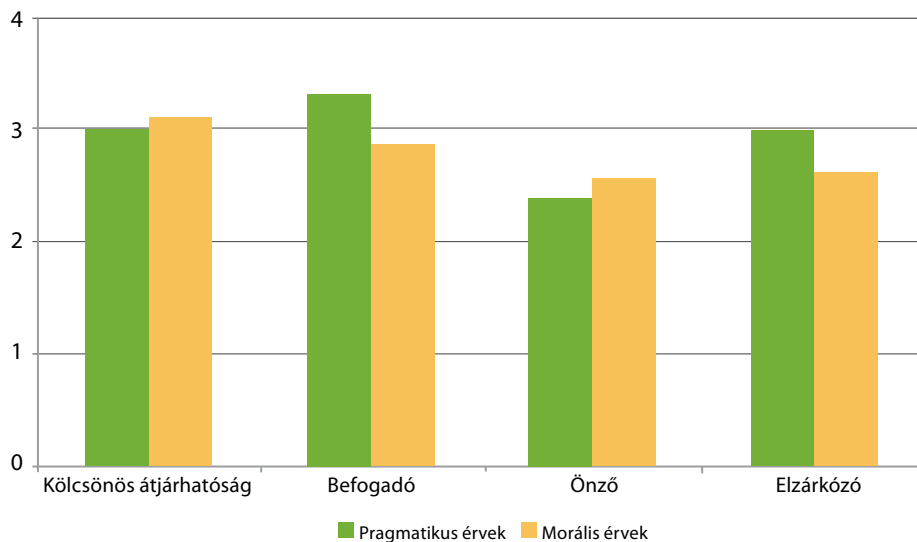
Az *önző típusba* tartozók nem szívesen látnak külföldi diákokat a hazai oktatási rendszerben, de azt helyénvalónak tartják, hogy szükség esetén ők vagy a gyerekeik külföldön tanuljanak. A csoport egyik fele (45%) egyforma súllyal támaszkodik pragmatikus és morális érvekre, amikor elutasítja, hogy a határon túliak igénybe vehetik az ország oktatási szolgáltatásait, magára nézve viszont ugyanilyen érvek alapján megengedhetőnek tartja, hogy a határon túl keressen maga vagy a gyerekei számára iskolát. (A fennmaradó 55 százalék fele részben pragmatikus, a másik fele morális érveknek ad nagyobb súlyt.)

Végül a negyedik csoport az *elzárkózók* csoportja, akik úgy vélik, hogy mindenkinek a saját országába kell tanulnia. Amikor a határon túlról érkezőktől tagadja meg az oktatást, akkor egyforma erősséggel támaszkodik pragmatikus és morális érvekre. Amikor viszont a hazaiak külföldön igénybe vett oktatásáról formál véleményt, akkor erősebben támaszkodik a pragmatikus, mint a morális érvrendszerre.

Összességében az oktatás tekintetében az érvrendszerek sokkal kiegyensúlyozottabbak, mint ahogy azt az egészségügy esetében láttuk. A morális szempontoknak nagyobb a súlyuk, mint az egészségügynél tapasztaltuk (10. ábra).

10. ábra

A határ átjárhatóságának megítéléséhez használt érvek az oktatásban (az érvek előfordulási átlaga, 1–4 skála)

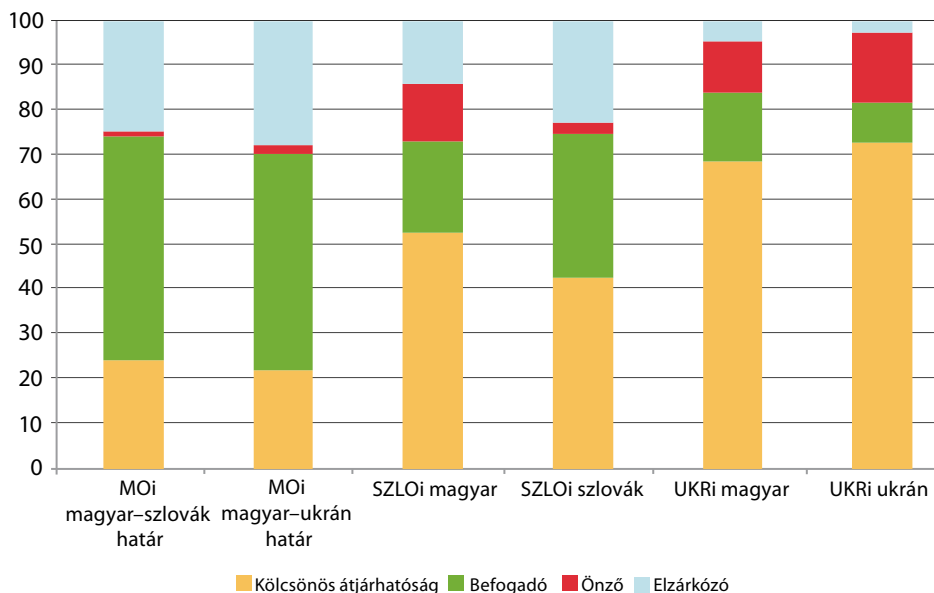

Megjegyzés: Minimum 0, maximum 4 érvet jelölhetett meg a válaszadó.

A határ átjárhatóságának kérdésében az oktatás terén az egyes etnikai csoportok álláspontja kevésbé különbözik attól, amit az egészségügy esetében tapasztaltunk. Legjobban a határ magyarországi oldalán élők véleménye tér el: az oktatásban sokkal kevésbé elzárkózók, és a modális álláspont a befogadás (11. ábra).

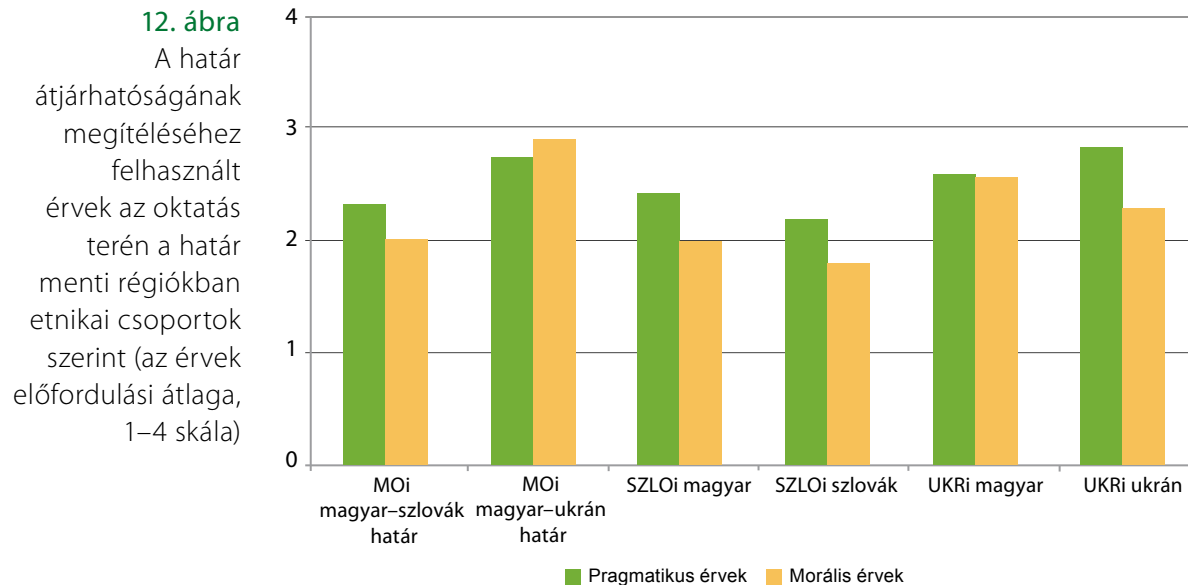
11. ábra

A határ átjárhatóságának megítélése az oktatás terén a határ menti régiókban etnikai csoportok szerint (%)

Az Ukrajnában élők az oktatás területén is a határ kölcsönös átjárhatóságának elvét pártolják, és az ukrainai magyarok és ukránok álláspontja alig különbözik. A Szlovákiában élők is nyitottak, de míg az ukrainaiak azt tartják, hogy a határ mindkét oldalról átjárható legyen, addig a Szlovákiában élők – különösen a szlovákok – a befogadást is preferálják. Összességében azonban megállapítható, hogy az oktatás tekintetében minden etnikai csoport nyitottabb álláspontot foglal el, mint az egészségügy kérdésében.

A különböző etnikai csoportok eltérő érvekkel támasztják alá álláspontjukat, amikor a határ átjárhatóságának kérdésében állást foglalnak (12. ábra).

Megjegyzés: Minimum 0, maximum 4 érvet jelölhetett meg a válaszadó.

Minden etnikai csoport esetében nagyobb szerep jut a morális érveknek, mint amikor az egészségügy kérdésében foglaltak állást. A magyarországi magyarok érveléstechnikája meglehetősen sajátos: ők éppen olyan arányban használnak praktikus és morális érveket akkor is, amikor egy meglehetősen elzárkózó álláspontot támasztanak alá az egészségügy esetében, és akkor is, amikor egy sokkal nyitottabb álláspont mellett érvelnek az oktatás kérdésében. Mind a Szlovákiában, mind az Ukrajnában élőkre jellemző, hogy a pragmatikus és morális érvek szerepe kiegyensúlyozott. Úgy tűnik, hogy a válaszadók fontos morális kérdésnek érzik, hogy a fiatal generációk számára a határmentiség minden lehetséges előnyét kihasználják, és ebben a kérdésben nemcsak a saját etnikai csoportjukhoz tartozó fiatalokra gondolnak, hanem a határ mindkét oldalán élőkre.

Összegzés a határ átjárhatóságának megítéléséről

Jóllehet az egészségügy és az oktatás nem fedi le az élet összes olyan dimenzióját, amelyben a határmentiségnek szerepe lehet, mégis érdemes e két területtel kapcsolatos álláspontokat együttesen is szemügyre venni.

A határ menti régiókban élők közel egyharmada (31%) a határ kölcsönös átjárhatóságának híve. További közel egyharmaduk (31%) a befogadás, illetve legalább az egészségügy vagy az oktatás területén a kölcsönös átjárhatóság híve. A bezárkózás, illetve az önzés álláspontját a válaszadók kevesebb mint egyötöde osztja (18%). További egyötödük (21%) nagyon különböző álláspontot foglal el az egészségügy és az oktatás kérdésében. Ebben a csoportban nagyon szélsőséges vélemények is találhatók, például az egészségügy területén a teljes elzárkózás és az oktatásban a teljes nyitottság is megfér egymással. (E csoport kívánatos további bontásának az elemszámkorlátok szabnak határt.)

Ha a határ átjárhatóságával kapcsolatos vélekedések szociodemográfiai háttérét akarjuk felrajzolni úgy, hogy közben az egyes etnikai csoportok szerepét is figyelembe vesszük, akkor a multinominális regressziós modellt kell segítségül hívni (3. táblázat).

A modell tanulsága szerint a teljes nyitottság álláspontját elfoglalók és a befogadás felé hajlók között nincs különbség a szociodemográfiai pozíció tekintetében. Eltérések csak az etnikai csoportok mentén tapasztalhatók, de ezek a különbségek elsősorban mint országhatárkülönbségek jelentkeznek. A Magyarországon élők esetében van a legnagyobb esélye annak, hogy a teljes nyitottság helyett ezt a szűkkeblű megoldást választják, ennél valamivel nyitottabbak a Szlovákiában élők, és a legnyitottabbak az ukrainaiak. Más a helyzet, ha a teljes nyitottság álláspontján lévők az elzárkózókkal vetjük össze. Itt ugyanis nagy szerepe van a szociodemográfiai tényezőknek. Minél iskolázottabb valaki és minél jómódúbb az a háztartás, amelyben él, minél inkább jellemző a családra, hogy szereztek külföldön munkatapasztalatot, annál inkább hajlanak az emberek a határ teljes nyitottságának álláspontjára, és távolodnak az elzárkózó elképzeléstől. Előzetes elképzeléseink szerint az életkornak és a családban nevelkedő kiskorú gyerekeknek befolyása van arra, hogy az emberek mit gondolnak az egészségügy, illetve az oktatás szolgáltatásainak határon átívelő igénybevételének lehetőségeiről. Az adatok azonban azt bizonyították, hogy ez a befolyás nem érvényesül.²

Ami igazán meglepő: ha azonos iskolázottságú, vagyoni helyzetű, azonos külföldi tapasztalatot szerzett embereket hasonlítunk össze, akkor az országhatás megszűnik. Nincs különbség az ukránok, szlovákok, magyarok között, a különbséget a szociodemográfiai pozíció okozza.

Az etnikai csoportok között egy apróbb különbség mégis kimutatható. Ha a határon átívelő szolgáltatás igénybevételének megítélését csak a két szélsőséges álláspont vizsgálatára szűkítjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy az ukrán határ mentén Magyarországon élők, amennyiben kiskorú gyerekeik révén érintettek, illetve bizonyos jómódban élnek, félnek a határ e szempontú átjárhatóságától, és nagy valószínűséggel a „zárt” csoportba tartoznak.

A Szlovákiában élő magyarok éppen ellenkezőleg: ha van a családjukban iskoláskorú gyerek, akkor nagyon is pártolják azt a lehetőséget, hogy a határ másik oldalán járjanak iskolába, vagy vehessék igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat.

Összegezve tehát úgy tűnik, hogy a tanulmányunkban említett szempontok közül a haszonelvűség az a motívum, amely a határ e szempontból való átjárhatóságának megítélését befolyásolja.

² Nemcsak arról van szó, hogy a kor, illetve a kiskorú gyerekek léte ebben a modellben hatástalan, amikor az egészségügyi, illetve oktatási szolgáltatások határon túli igénybevételének lehetőségeit megítélik, hanem akkor is, amikor egyszerűen az életkor, illetve a kiskorú gyerekek léte és e vélekedések összefüggéseit vizsgáljuk.

3. táblázat Az egészségügy és az oktatás határon túli igénybevétele megítélésének komplex magyarázó modellje (McFadden pszeudo R -négyzet = 0,085)

		B	Wald	df	Szign.	Exp(B)
Egyoldalú és nyitott	Intercept	-1,957	6,376	1	0,012	
	iskolázottság	0,019	1,087	1	0,297	1,019
	igazi régiós munkatapaszt.	0,137	1,344	1	0,246	1,147
	neme	-0,080	0,168	1	0,682	0,924
	háztartásvagyon	-0,032	3,506	1	0,061	0,969
	MOi magyar–szlovák határ	3,241	28,893	1	0,000	25,562
	MOi magyar–ukrán határ	2,421	17,866	1	0,000	11,256
	SZLOi magyar	0,989	4,483	1	0,034	2,688
	SZLOi szlovák	1,248	5,774	1	0,016	3,483
	UKRi magyar	0,688	2,747	1	0,097	1,989
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.
Vegyes	Intercept	-0,504	0,070	1	0,791	
	iskolázottság	-0,033	0,407	1	0,523	0,968
	igazi régiós munkatapaszt.	0,007	0,002	1	0,962	1,007
	neme	0,156	0,540	1	0,463	1,169
	háztartásvagyon	-0,038	3,990	1	0,046	0,963
	MOi magyar–szlovák határ	1,524	1,512	1	0,219	4,592
	MOi magyar–ukrán határ	0,968	0,620	1	0,431	2,634
	SZLOi magyar	0,204	0,078	1	0,781	1,226
	SZLOi szlovák	0,456	0,355	1	0,551	1,578
	UKRi magyar	0,328	0,536	1	0,464	1,388
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.
Elzárkózó és önző	Intercept	6,498	3,483	1	0,062	
	iskolázottság	-0,264	7,682	1	0,006	0,768
	igazi régiós munkatapaszt.	-2,027	4,424	1	0,035	0,132
	neme	0,140	0,337	1	0,561	1,150
	háztartásvagyon	-0,023	1,218	1	0,270	0,978
	MOi magyar–szlovák határ	-2,406	1,152	1	0,283	0,090
	MOi magyar–ukrán határ	-2,900	1,665	1	0,197	0,055
	SZLOi magyar	-1,449	1,148	1	0,284	0,235
	SZLOi szlovák	-1,133	0,699	1	0,403	0,322
	UKRi magyar	0,060	0,004	1	0,947	1,062
	UKRi ukrán	0 ^a	.	0	.	.

^a A függő változó a nyitott.